

Inkludering och försoning

En rapport om romer och resande i Svenska kyrkan 2013

INKLUDERING OCH FÖRSONING

En rapport om romer och resande i Svenska kyrkan 2013

Förord

Svenska kyrkans arbete med romer och resande har varit uppe till behandling i olika sammanhang de senaste åren. I rapporten ges en lägesbeskrivning av situationen. Områden där det framkommit önskemål om insatser redovisas.

Kyrkokansliets kartläggning har gjorts av utredaren Tiina Kiveliö, kyrkokansliet. Kyrkokansliet vill tacka Länsstyrelsen i Stockholms län för att de haft möjlighet att låna ut Tiina Kiveliö för att bistå kyrkokansliet. Rapporten har sammanställts av Tiina Kiveliö och enhetschef Kaisa Syrjänen Schaal, enheten för flerspråkighet.

Kyrkokansliet vill särskilt tacka alla dem som lämnat uppgifter och synpunkter i dessa frågor och som deltog i seminariet den 23 november 2012. Slutligen vill Kyrkokansliet också tacka Reijo Oivaeus, Gustav Adolfs och Skönsmons församlingar i Sundsvall för bistånd vid kartläggningen av gudstjänstmaterial på romani chib.

Innehållsförteckning

FÖRORD	2
1. UPPDRAGET.....	4
2. ROMERNA I SVERIGE	4
3. ROMERNAS SITUATION OCH STATLIGA INSATSER.....	6
4. SVENSKA KYRKANS TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN	8
5. KYRKOKANSLIETS KARTLÄGGNING 2012	9
SVENSKA KYRKANS MÖTE MED ROMER OCH RESANDE	9
ROMSKT KYRKOLIV I SVENSKA KYRKAN	11
DIAKONI BLAND ROMER	12
UTVECKLINGSARBETE OCH SAMVERKAN I FRÅGOR SOM RÖR ROMER	13
6. FOKUSOMRÅDEN I DET FORTSATTA ARBETET.....	14
BILAGA 1. FRÅGOR TILL STIFT OCH FÖRSAMLINGAR	15
BILAGA 2. GUDSTJÄNSTMATERIAL PÅ ROMANI CHIB.....	16
BILAGA 3. SEMINARIUM OM ROMSK INKLUDERING	18
BILAGA 4. DEBATTARTIKEL.....	23

1. Uppdraget

Kyrkostyrelsen beslutade den 14 juni 2012 att uppdra åt kyrkokansliet att – i fördjupad dialog med berörda stift – kartlägga och precisera behovet av insatser som rör inkludering av romer.

Kartläggningen är en del i insatserna för att främja och utveckla det flerspråkiga arbetet i Svenska kyrkan.

Kartläggning har genomförts inom enheten för flerspråkighet under perioden augusti – december 2012.

Frågor som i första hand handlar om Svenska kyrkans arbete med asylsökande, flyktingar och papperslösa behandlas inte i denna rapport, även om en del av dem som berörs i dessa sammanhang är romer. Fokus i kartläggningen ligger i stället på arbetet med romer och resande som tillhör den nationella minoriteten, är födda i Sverige eller har bott här en längre tid och som deltar i Svenska kyrkans verksamhet på något sätt eller som möter Svenska kyrkans medarbetare i olika situationer.

Inom ramen för kartläggningsarbetet bjöd ärkebiskop Anders Wejryd in till ett gemensamt arbetsseminarium på kyrkokansliet i Uppsala den 23 november 2012. Temat för samtalet var romsk inkludering och frågor om försoning. I samtalet deltog romska företrädare, integrationsminister Erik Ullenhag, företrädare för några stift och församlingar som arbetar med frågor som rör romer, företrädare för andra trossamfund och en forskare. Minnesanteckningar från seminariet finns i *bilaga 3*.

2. Romerna i Sverige

Romerna erkändes som nationell minoritet i december 1999. I samband med erkännande beslöt riksdagen att ratificera Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Målet för den svenska minoritetspolitiken är att ge skydd för de nationella minoriteterna och stärka deras möjligheter till inflytande samt stödja de historiska minoritetsspråken så att de hålls levande.

I språklagen (2009:600) och lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk anges bland annat att romani chib (kallas även romani, romanes och romska) är ett nationellt minoritetsspråk vars bevarande det offentliga ska främja. I minoritetslagen anges också att myndigheter ska ge romer inflytande i frågor som berör dem.

Romerna är ingen homogen grupp utan i svenska officiella sammanhang talas om olika huvudgrupperingar. Romerna själva kategoriserar sig efter grupptillhörighet, tradition och språkvarieteter såsom kelderash, kale, lovara, rumungri, arli, resande romani med flera.

De resande (även kallat resandefolket) är den äldsta romska gruppen i Sverige – enligt historiska källor i åtminstone i 500 år. De resande menar att deras situation skiljer sig från övriga romers och att de lätt hamnar i skymundan för senare anlända romer. Det är framför allt gruppen resande som historiskt har varit föremål för olika typer av kränkningar från det offentliga sida – såsom steriliseringar och tvångsomhändertaganden.

Antalet romer i Sverige uppskattas i dag till ca 50 000 personer.

Svenska romer: 4000

Finska romer: 4000

Romska flyktingar som Sverige tog emot på 1970-talet och deras familjer:

Nyanlända romer (grupper från Balkan): 10 000

Resande: (20)-30 000

Asylsökande och papperslösa romer utan någon nationell tillhörighet: okänt antal

Källa: "Romano Zor! Romsk kraft! – En inspirationsbok om vägar till utbildning och arbete", utgiven av Länsstyrelsen i Stockholms län, 2011

I en enkät genomförd av Kulturgruppen för resande i november 2012 vittnar resande om att majoriteten av dem som är resande inte vågat eller vågar berätta om att de är resande av rädsla för trakasserier, diskriminering och negativt bemötande¹:

”Jag känner flera, ca 200 stycken, som inte vågar att gå ut med att de är resande på grund av diskriminering sedan skoltiden och i vuxna livet och som inte vill att deras barn och barnbarn skall uppleva samma som de själva upplevt.”

”Jag vet många som inte talar om att dem är resande eller är släkt med resande på grund av folks fördomar och trångsynthet som faktiskt fortfarande genomsyrar Sverige. Givetvis vet jag många som blivit lidande av detta sedan barnsben.”

”Vår familj är en av de resandefamiljer som inte vågat berätta vår bakgrund på grund av de förföljelser vi blivit utsatta för av grannar, lärare och andra som fått reda på den. Det har varit ett rent ’helvete’ att växa upp som resande och inte kunna stå upp för den man är utan har växt upp med en skräck att det ska komma ut. På senare år har jag sett att samhället öppnat sig mer mot minoriteter och har nu valt att komma ut ur ’garderoben’.”

I enkäten framkommer även att resande både arbetar och verkar som frivilliga inom Svenska kyrkan och många är framför allt aktiva inom frikyrkorna:

”Mina barn jobbar inom frikyrklig verksamhet och sådan har allt från början jobbat med att hjälpa olika människor socialt, det tänkandet fick vi i oss redan i söndagsskolan. Svenska kyrkan har däremot jobbat ihop med Staten, då det var statskyrka och när jag växte upp såg de ner även på oss som var ”vanliga svenskar” men som tillhörde en frikyrka. Frikyrkorna har allt ifrån början jobbat med alla slags människor och inte sett till yrke eller ras mm. I dag är det tack och lov annorlunda, kyrkorna jobbar mer tillsammans.”

I David Thurffjells forskning har det framkommit att andlighet och religion har mycket stor betydelse för många romer och resande. I Sverige finns romerna inom den lutherska, ortodoxa och katolska kyrkan och inom olika frikyrkor. Många av de balkanromer som kommit efter 1990 är muslimer.

Kyrkokansliets kartläggning visar att det kan vara svårt att hitta romer som är aktiva församlingsmedlemmar i Svenska kyrkan. Romska aktivister ger uttryck för att många romer inte känner sig välkomna i Svenska kyrkan. Detta kan i vart fall delvis förklaras mot bakgrund av att statskyrkan historiskt varit delaktig i kränkande behandling av romer, vilket har bidragit till romers rädsla och misstro mot stat och kyrka.

En grupp som Svenska kyrkan möter i sin reguljära verksamhet är kale romer (kallas även för finska romer). Kale romer vänder sig till Svenska kyrkan bland annat i samband med dop och begravningar. Deras övriga kyrkoliv bedrivs i första hand inom pingströrelsens verksamhet. En del deltar också i Svenska kyrkans finskspråkiga verksamheter. För kale är ofta finska det vardagliga modersmålet, men romani chib används också.

Pingstkyrkan är även den hem för många svenska romer och resande. Genom flyktningmottagandet under 1970-talet tog Sverige emot grupper av romer från dåvarande Öst-Europa, Tjeckien, Polen, Ungern etc. Dessa familjer och deras ättlingar tillhör ofta katolska kyrkan. Även katolska kyrkan i Stockholm uppger att man möter familjerna mest kring de kyrkliga handlingarna dop, konfirmation och begravningar och församlingsengagemanget bedrivs i Pingstförsamlingar.

Genom minoritetsstatusen och statens aktiva arbete med romafrågor har intresset av organisering ökat bland romer och resande. I dag finns det många organisationer som företräder romer och resande.

¹ Uppgifter lämnade av Rose-Marie Wallengren, kulturgruppen för resandefolket, rörande kartläggning gjord bland resande av Kulturgruppen för resandefolket, Resandebarns rätt, Vanvår och bortglömd samt Stulen Barndom Stockholm, november 2012.

3. Romernas situation och statliga insatser

Många romer lever alltjämt i utanförskap och deras grundläggande mänskliga rättigheter kränks, även i Sverige. En rad internationella organ har påtalat att den svenska regeringen behöver vidta ytterligare insatser för att förbättra romernas situation. Europarådets ministerkommitté², Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter³, FN:s kommitté mot rasdiskriminering⁴, FN:s kommitté för ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter⁵, FN:s kommitté mot tortyr⁶ och FN:s kommitté mot diskriminering mot kvinnor⁷ har i olika rapporter lyft frågor som rör diskriminering av romer, intolerans och hatbrott, bristande jämlikhet, våld mot romska kvinnor samt romska barns situation i allmänhet.

Diskrimineringsombudsmannen har under flera år arbetat systematiskt med att öka romers förtroende för myndigheten och informerat om möjligheten att anmäla diskriminering. Antalet anmälningar har också ökat. Myndigheten har också låtit ta fram särskilda studier om diskriminering som rör bland annat diskriminering på bostadsmarknaden och romska barns utbildningssituation⁸.

Barnombudsmannen publicerade en intervjuundersökning 2005, ”*De vill att jag ska vara osynlig*”, där romska barn och ungdomar berättar om egna erfarenheter av diskriminering och utsatthet.⁹

Socialstyrelsen publicerade rapporten ”*Omhändertagande av romska barn*” år 2006. Rapporten visade bland annat att omhändertagna romska barns rätt att behålla sitt språk och sin kultur ofta inte tillgodoses och att det råder brist på kunskap om romer inom socialtjänsten.¹⁰

Våren 2009 presenterade regeringen en proposition för att förbättra efterlevnaden av de nationella minoriteternas rättigheter, ”*Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna*”.¹¹ Minoritetsstrategin innehåller åtgärder för att motverka diskriminering och utsatthet av de nationella minoriteterna, säkerställa en bättre efterlevnad av Europarådets minoritetskonventioner, uppföljning av vidtagna åtgärder, stärka de nationella minoriteternas egenmakt och inflytande, samt främja bevarandet av de nationella minoritetsspråken. I

² Resolution on the Implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities by Sweden, 11 juni 2008. CM/ResCMN(2008)4, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1307569&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

³ Commissioner for Human Rights, Memorandum to the Swedish Government Assessment of the progress made in implementing the 2004 recommendations of the Council of Europe Commissioner for Human Rights, CommDH(2007)10, den 16 maj 2007, p. 60–66. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1134295&Site=COE>

⁴ Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination, Sweden, CERD/C/SWE/CO/18, den 23 september 2008. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/co/CERD-C-SWE-CO-18.pdf>

⁵ Concluding Observations of the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Sweden, E/C.12/SWE/CO/5, december 2008, p. 15–16, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.SWE.CO.5.pdf>

⁶ Concluding observations of the Committee against Torture, Sweden, CAT/C/SWE/CO/5, den 4 juni 2008, p. 21. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/423/66/PDF/G0842366.pdf?OpenElement>

⁷ Concluding observations of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Sweden, CEDAW/C/SWE/CO/7, den 8 april 2008, p. 39. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/co/CEDAW.C.SWE.CO.7.pdf>

⁸ Diskrimineringsombudsmannen: Romers rättigheter – Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor, 2011, http://www.do.se/Documents/rapporter/romers_rattigheter.pdf; Diskrimineringsombudsmannen: Diskriminering på bostadsmarknaden. Redovisning av regeringssuppdrag IJ2009/1834/DISK, 2010, <http://www.do.se/Documents/rapporter/Diskriminering%20p%c3%a5%20bostadsmarknaden.pdf>

⁹ <http://www.barnombudsmannen.se/Global/Publikationer/Romska%20barn%202005.pdf>

¹⁰ <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2006/2006-131-36>

¹¹ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/27/69/fc387549.pdf>

minoritetsstrategin betonar regeringen att de nationella minoriteterna behöver ges verktyg och förutsättningar att forma sin egen framtid och möjlighet att påverka i frågor som berör dem.

Den statliga utredningen, Delegationen för romska frågor, som leddes av Maria Leissner lämnade sitt betänkande i juli 2010, ”Romers rätt – en strategi för romer i Sverige”.¹² Delegationen föreslog bland annat inrättandet av en sannings- och försoningskommission för att granska historiska övergrepp mot romer och resande. I januari 2011 tillsatte regeringen istället en intern utredare för att ta fram en vitbok om kränkningar av romer och resande i Sverige:

”En vitbok ska tas fram i Regeringskansliet i syfte att ge en samlad översikt av övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder gentemot romer under 1900-talet fram till 2000. Den utgör ett första steg i en process att förbättra romers situation i Sverige. Vitboken är en kartläggning över statliga och andra offentliga aktörers övergrepp och kränkningar och blir därigenom också ett offentligt erkännande från statens sida som syftar till att underlätta för alla inblandade att gå vidare och blicka framåt för att förbättra situationen för romer.”¹³

Kritik har framförts mot regeringen för att det inte blev någon sanningskommission och att arbetet med vitboken inte ska leda till förslag om skadestånd till drabbade.¹⁴ Företrädare för resande har också varit kritiska mot att den statliga vanvårdsutredningen inte lyft fram de resande på ett tydligare sätt.

Betänkandet ”Romers rätt” har resulterat i regeringens nya strategi för romsk inkludering, som presenterades i februari 2012.¹⁵ I strategin anges att det övergripande målet är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. Målgruppen är framför allt de romer som befinner sig i ett socialt och ekonomiskt utanförskap och är utsatta för diskriminering. Kvinnor och barn är särskilt prioriterade. Strategin omfattar samhällsområdena utbildning, arbete, bostad, hälsa, social omsorg och trygghet, kultur och språk samt civilsamhällets organisering. Fem pilotkommuner ska bedriva utvecklingsarbete 2012-2015 i samarbete med berörda myndigheter och romer. Genom detta arbete vill man ta fram goda exempel på arbetssätt som kan spridas över landet.

Delegationen för romska frågor lyfte fram romers mänskliga rättigheter på ett helt nytt sätt. Precis som man på 1990-talet förändrade synen på funktionsnedsatta – från objekt för samhällets insatser till medborgare – kan man se att ”Romers rätt” innebär ett förändrat synsätt. Många försök har gjorts för att förbättra romers situation genom åren och framför allt för att komma till rätta med sociala problem. Numera talar ansvariga politiker gärna om insatser ”tillsammans med” och inte ”för” romer. Delaktighetsfrågornas centrala betydelse för det fortsatta arbetet betonas också.

Regeringens romastrategi lyfter också fram vikten av att det civila samhället involveras i arbetet med att förbättra romers situation i Sverige. Det civila samhällets organisationer besitter, enligt regeringen, kunskap, kompetens och erfarenheter som är relevanta för arbetet med romers inkludering. De kan komplettera de offentliga organens insatser och bidra till att stärka romers egenmakt genom t.ex. samarbete med romska organisationer.¹⁶

I juni 2012 lämnade Europarådets kommission mot rasism och intolerans (ECRI) sina senaste rekommendationer rörande romer till den svenska regeringen.¹⁷ Kommissionen välkomnade regeringens romastrategi och uttalade bland annat att arbetet med attitydförändrande insatser behöver fortsätta:

“ECRI recommends that the Swedish authorities redouble their efforts to combat the prejudice and stereotyping faced by Roma... ECRI strongly encourages the Swedish authorities to

¹² <http://www.regeringen.se/sb/d/12482/a/150025>

¹³ Sveriges rapport till Europarådet rörande ramkonventionen, 2011, sid 36.

¹⁴ Sanningskommission måste ge resandefolket upprättelse”, Dagens Nyheter, 29 december 2011, <http://www.dn.se/debatt/sanningskommission-maste-ge-resandefolket-upprattelse>

¹⁵ <http://www.regeringen.se/content/1/c6/18/70/41/b7e89fd9.pdf>

¹⁶ Regeringens skrivelse 2011/12:56, En samordnad och långsiktig strategi för romsk inkludering 2012-2032, sid 24

¹⁷ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/sweden/SWE-CbC-IV-2012-046-ENG.pdf>

continue and extend their initiatives to promote better knowledge of Roma among the population, improve Roma's confidence in themselves and transcend the mutual distrust between Roma and the majority population, in particular by training mediators, including from the Roma community. It encourages the authorities to adopt a holistic and cross-cutting approach in this context."

4. Svenska kyrkans tidigare ställningstaganden

En arbetsgrupp bestående av romer och företrädare för Svenska kyrkan föreslog i slutet av 1990-talet en rad åtgärder för att förändra attityderna inom Svenska kyrkan gentemot romerna. Bland annat togs skriften "*Ja Devlesa! Gå med gud! – om romerna och Svenska kyrkan*"¹⁸ fram i samarbete med Romernas riksförbund i syfte att öka församlingarnas medvetenhet och kunskap. Dåvarande ärkebiskopen i Svenska kyrkan K G Hammar framförde en ursäkt till romerna vid en gudstjänst i Göteborgs domkyrka den 5 juni 2000. Ärkebiskopen anförde bland annat följande:

"Vi vill idag i Svenska kyrkan så tydligt vi kan säga att vi sörjer över det som vår egen tradition har orsakat romer av skilda grupper i vårt land. Där vi skulle vara bärare av evangeliet, budskapet om Guds villkorlösa kärlek, där bidrog vi till att resa murar, skapa främlingskap, ta del i förföljelsen. Det andra är när vårt samhälle stiftade lagar som utdefinierade folk så blev kyrkan inget skydd utan kanske till och med en pådrivande faktor. Vi känner sorg och smärta över detta."

En uppföljning av arbetet med romska frågor i Svenska kyrkan gjordes 2005 av kyrkokansliet.¹⁹ Uppföljningen visade att någon utökning av församlingarnas kontakter med resande och romer inte skett efter år 2000, annat än med grupper som kommit hit som flyktingar. Några större, om i huvudtaget några, insatser eller planer från stiftet på att ta kontakter med romer och främja församlingarna i detta arbete framkom inte 2005. Endast tre av stiftet, Karlstad, Lund och Stockholm, uppgav att de på olika sätt och i olika omfattning stödde och främjade församlingarna i deras kontakter med romer. I en del församlingar i Göteborgstrakten hade kompetensutvecklingsinsatser gjorts. Vidare fann man goda exempel från arbetet med flyktingar med romsk bakgrund från Malmöregionen och Norrköping. I uppföljningen konstaterades att det fanns behov av kompetensutveckling i församlingar rörande romers bakgrund, kultur och seder. Svenska kyrkan borde också uppmärksamma frågan om diskriminering av romer. Utvecklandet av gudstjänstliv på romani chib borde också tas upp i Sveriges kristna råd.

I en motion till kyrkomötet 2007 efterfrågades fortsatt arbete för och tillsammans med romer, insatser för att inspirera och motivera församlingar och stift samt dialog med romska företrädare.²⁰ Utskottet menade att det redan pågick ett mångsidigt arbete inom Svenska kyrkan på lokal nivå och att kyrkostyrelsen redan har i uppdrag att arbeta med att inspirera stift och församlingar och att utveckla arbetet.

I oktober 2010 uttalade kyrkomötet att – oavsett romers trostillhörighet – har Svenska kyrkan på alla nivåer ett ansvar för att medverka till att romers människovärde upprätthålls och att deras rättigheter tillgodoses. Svenska kyrkans församlingar uppmanades också att stärka sitt engagemang och att vidareutveckla romers deltagande och församlingsliv.²¹

I remissvaret på betänkande "*Romers rätt*" konstaterade kyrkostyrelsen bland annat följande:

"Arbetet på romani chib är idag högst begränsat och vi har all anledning att vara självkritiska.

¹⁸ Mitt i församlingen 2000:1

¹⁹ Svenska kyrkans kontakter med romer – en uppföljning för att se vad som gjorts och vad som görs för och tillsammans med romer, dec 2005, Ks 2003:855

²⁰ Kyrkolivsutskottets betänkande 2007:3

²¹ <http://svenskakyrkan.se/default.aspx?id=708350>

Svenska kyrkan borde absolut kunna göra mer.

Svenska kyrkan behöver aktivt arbeta med att uppmuntra romer som tillhör Svenska kyrkan att bli ledare eller frivilliga i församlingslivet, att söka till kyrkliga utbildningar och att ställa upp i kyrkoval. Svenska kyrkan behöver göra större ansträngningar för att romani chib ska kunna ta plats i gudstjänstlivet när så är relevant.²²

En motion vid kyrkomötet 2012 föreslogs att kyrkostyrelsen att på lämpligt sätt skulle tydliggöra och sprida kunskap om romernas situation.²³ Motionen avslogs i avvaktan på kyrkokansliets pågående kartläggning av situationen för romer i Svenska kyrkan.²⁴

I det internationella sammanhanget har frågor som rör romer uppmärksammats, bland annat via Lutherska världsförbundet som i sin strategiplan för 2012-2017 har lyft fram romerna som en särskilt utsatt grupp som medlemskyrkorna bör prioritera i sitt arbete inom diakonin. Inom ramen för arbetet att främja mänskliga rättigheter och mänsklig värdighet bör särskilt fokus läggas på utsatta minoriteter såsom romer.²⁵

5. Kyrkokansliets kartläggning 2012

Under hösten 2012 har Tiina Kiveliö intervjuat medarbetare i stiftet och ett antal av stiftet utpekade församlingar. I en del fall har frågor skickats ut per e-post (frågorna framgår av *bilaga 1*). Någon enkätundersökning har inte genomförts eftersom tiden till förfogande varit begränsad. Kartläggningen har syftat till att undersöka vilka sammanhang Svenska kyrkans medarbetare möter romer, hur man arbetar med frågorna, förhållningssätt och kunskaper om frågor som rör romer samt vilka insatser från den nationella nivån som skulle kunna underlätta arbetet med romska frågor i stift och församlingar.

Kartläggningen har inte berört frågor som rör Svenska kyrkans arbete med romer som är asylsökande, flyktingar och papperslösa. Fokus i kartlägningsarbetet har i stället legat på arbetet som rör romer och resande som bor stadigvarande i församlingarna.

Därutöver har en medarbetare i Sundsvall bidragit med en mindre kartläggning när det gäller vilket gudstjänstmaterial som kan finnas översatt till romani chib och i så fall vilken varietet av romani chib – se *bilaga 2*.

Intervjuer har även genomförts med företrädare för andra kyrkor och samfund. Därutöver har samtal genomförts med romska pastorer och romska företrädare som gett sin syn på frågorna. Kontakter har även tagits med Kyrkostyrelsens kansli evangelisk-lutherska kyrkan i Finland.

Nedan redovisas ett antal sakområden och enhetens slutsatser av de synpunkter som lyfts av intervjuade under kartlägningsarbetet.

Svenska kyrkans möte med romer och resande

Det arbete som gjordes inom Svenska kyrkan under slutet av 1990-talet och början av 2000-talet för att uppnå försoning med romer och resande ser inte ut att ha lett till några större förändringar inom organisationen.

Kartläggningen visar att kunskapen och medvetenheten om romernas situation fortfarande är låg på många håll inom Svenska kyrkan. Det är svårt att se att stift och församlingar bedriver ett systematiskt arbete i dessa frågor. Stiftet har vid förfrågan stora svårigheter att ange om eller vilka församlingar

²² Yttrande, Dnr Ks 2010:825

²³ Motion 2012:60, <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?id=912507&ptid=863186>

²⁴ <http://www.svenskakyrkan.se/Sve/Bin%c3%a4rfiler/Filer/213c7f41-2b15-4bd9-bafa-eb261007232d.pdf>

²⁵ <http://www.lutheranworld.org/lwf/index.php/strategy-2012-2017.html> sid 25

som kommer i kontakt med eller arbetar med romska frågor. Endast ett fåtal stift uppger att de arbetar med frågorna.

Många församlingar uppfattar inte att det finns romer eller resande boende i området, trots att andra källor ger vid handen att det bor många romer i området. Romerna deltar vid en del kyrkliga handlingar, men församlingarna möter i regel inte romska familjer i den reguljära församlingsverksamheten.

Kartläggningen visar att församlingarnas möten med romska familjer främst sker inom den diakonala verksamheten och i asylärenden. De enskilda insatserna tenderar att stanna vid konkreta insatser och som rör hjälp till enskilda individer. Frågor som rör romers situation eller utsatthet i samhället i stort lyfts sällan upp i diskussion om strukturella problem i samhället, historisk utanförskap, social marginalisering eller diskriminering.

Romska företrädare ger uttryck för att många enskilda romer inte känner sig välkomna i Svenska kyrkan. Svenska kyrkans förhållningssätt till romer och resande i historisk tid kan också bidra till denna känsla av misstro.

Vid seminariet den 23/11 2012 beskrev forskaren David Thurfjell varför många romer känner sig välkomna i Pingstkyrkans verksamhet och gudstjänster. Skäl till detta är bland annat gudstjänstformen med mycket musik och att det ges utrymme för det talade ordet och berättande. Pingstkyrkans organisation ger också romer möjligheter att själva bli ledare. Pingstkyrkan uppfattas inte heller ha samma historiska belastning som en tidigare statskyrka har.

Den enskilde medarbetaren i Svenska kyrkan har kanske inte heller tillräckliga verktyg såsom kunskap om romer för sitt arbete. Det kan också leda till osäkerhet i mötet med romer. En av de intervjuade prästerna uttrycker det så här:

"Det kanske effektivaste sättet att möta det nya och okända är osynliggörande och tystnad. Att ignorera människor i samhället och ta avstånd från de faktiska problem som finns gör att man osynliggör dem man möter. Att vända ryggen till en folkgrupp eller individer gör att de känner sig ensamma, sårbara och utsatta.

I ett möte med en ung romsk pojke talade vi om livets storhet och svårighet och jag blev förvånad när han kallade sig själv för Zigenare! Jag frågade då varför han gjorde så när jag säger Rom? Hans svar var: Om jag talar om mig själv som Rom är det inte säkert att folk vet eller förstår men när jag kallar mig för Zigenare då vet alla att jag är längst ner på skalan.

Jag funderade länge på hur den unge pojken såg på sig själv. Längst ner på skalan när man är 13-14 år. Vad ser man då för framtid? Att ingen människa varken kan eller vill leva i ett tomrum är ju känt men att redan i så unga år få det läget att vara värst för att vara någon och leva trots allt ett liv, känns betungande."

En del medarbetare som arbetar aktivt med romska frågor känner sig väldigt ensamma i sitt arbete och efterlyser stöd i arbetet. En präst uttrycker det enligt följande:

"I mitt eget stift, Härnösand, finns ingen på stiftskansliet som har romska frågor som arbetsuppgift. Sundsvall har genom Nacksta projektet en bättre insyn i romska frågor. Som församling kan man genomföra vissa projekt men också stiftens måste ta sitt ansvar för de romska frågorna. Att Sundsvalls GA har lyckats så bra beror på det uppsökande arbete som ligger till grunden för projektet Sound of Nacksta."

Enheten bedömer att det finns behov av att i högre grad och på ett mer aktivt sätt bjuda in romer i Svenska kyrkans verksamhet. För att komma vidare med frågan behövs en fortsatt dialog med stiftens om vilka konkreta insatser som skulle underlätta inkludering. Det behövs också en fortsatt dialog med romska företrädare. I de delar som kan vara av ekumenisk karaktär bör dialog också föras med företrädare för andra trossamfund.

En del medarbetare efterlyser teologisk reflektion och att kyrkan borde göra tydligare ställningstaganden i frågor som rör romer.

Svenska kyrkan borde, enligt många av de intervjuade, på ett tydligare sätt lyfta frågan om försoning i det fortsatta arbetet. Ett aktivt arbete i Svenska kyrkan med inkludering och påverkansarbete i frågor som rör romers situation i samhället skulle också kunna bidra till att minska romers misstro mot majoritetssamhället.

Intervjuade romska pastorer i frikyrkor och företrädare för romska organisationer uttalar ett behov av stöd och ”draghjälp” i olika frågor. Romska företrädare efterlyser också samarbete kring kyrkliga texter och utveckling av romskt kyrkoliv. De önskar att deras egna traditioner och ritualer synliggörs i samband med romska sammankomster. Även om många tillhör Svenska kyrkan levs det dagliga troslivet i andra samfund, oftast inom pingströrelsen.

Romskt kyrkoliv i Svenska kyrkan

Det råder brist på gudstjänstmaterial som är översatt till romani chib. Kartläggningen visar att det knappt finns något översatt gudstjänstmaterial alls att tillgå – se *bilaga 2*.

Efter samtal med romska och resandeorganisationer har enstaka översatta böner identifierats. En del av dessa har översatts av romska pastorer eller av andra personer som är aktiva i församlinglivet. Dessa har använts och är tillgängliga i enskilda församlingar, men stiftet eller den nationella nivån känner i regel inte till sådana översättningar.

En del stift svarar på förfrågan rörande romskt kyrkoliv att man inte kan identifiera gudstjänstfirande romska grupper i församlingarna. En följdfråga skulle då kunna vara om det är att förvänta sig romska gudstjänstfirande grupper inom församlingarna, eftersom det inte finns material på romani chib och många romer inte känner sig välkomna i Svenska kyrkan.

Användning av romani chib i olika kyrkliga sammanhang bedöms ha ett starkt symbolvärde och skulle enligt enhetens bedömning också fungera inkluderande. Inslag på romani chib i kyrkliga handlingar, såsom välsignelse och böner, skulle kunna betyda oerhört mycket för enskilda.

Det finns romska erfarenheter och kunskaper som är viktiga att lyfta fram och som skulle kunna användas som förebilder och inspiration inom Svenska kyrkan. Under kartläggningen har flera romer och resande uttalat önskemål om ett närmare samarbete med Svenska kyrkans församlingsverksamheter för att bland annat utveckla ett gudstjänstliv som riktar sig till romer.

En del församlingar inom Svenska kyrkan samarbetar med pingstförsamlingar i samband med gudstjänster, bönestunder, romska samlingar och konserter med romska inslag. Detta arbete drivs ofta av enskilda medarbetares intresse för romska frågor.

Bland Svenska kyrkans medarbetare har det framkommit önskemål om översättningar av den nya kyrkohandboken till romani chib. Att det inte finns texter översatta till romani chib kan vara ett reellt problem för medarbetarna. En av de intervjuade diakonerna berättade hur tomt det kändes när hon vid en dödsbädd inte kunnat be Herrens välsignelse på romani chib.

Det finns också önskemål om att romska seder och traditioner borde beaktas i större utsträckning i samband med kyrkliga handlingar. Kale romer önskar framför allt kyrkliga ceremonier vid dop och begravningar. Begravningarna genomförs ofta tillsammans med pingstkyrkans pastorer. Romska företrädare har också tagit upp behovet av dialog vid minnesstunder och begravningar. Vissa romska grupper tillämpar egna seder, som t.ex. likvaka, och det kan vara svårt att få församlingars företrädare att förstå och tillmötesgå behoven runt begravningsritualerna. Det påverkar också romers upplevelse av bemötande från Svenska kyrkans sida.

En annan fråga som lyfts är att det finns behov av att sprida information om befintligt gudstjänst- och annat material som finns tillgängligt på romani chib. Språkrådet har bland annat sammanställt listor på översatta termer inom utbildningsområdet, inom socialtjänsten och begravningsfrågor på kale.

Resandegruppen har lyft fram den egna musiken och bönerna på svensk romani som viktiga symboliska markeringar och inslag i gudstjänstlivet. Kulturgruppen för resande har även lyft en idé om minnestavlor över de resandesläkter som finns begravda i olika kyrkogårdar utan sten på graven.

En församling efterlyser en informativ skrift om Svenska kyrkan. Många romer tillhör andra samfund, bland asylsökanden finns många muslimer. Det vore önskvärt att det fanns ett häfte där man med ord och bild presenterar vad Svenska kyrkan är, rollerna i församlingen, präster, diakoner och verksamheter inom kyrkan. Om skriften kunde tas fram centralt borde det också finnas plats för de enskilda församlingarna att lägga till information om sig själva.

Det finns också ett stort behov av romska förebilder i kyrkliga verksamheter, både för kyrkans personal och för romer som besöker kyrkan. Inom frikyrkorna finns det romska pastorer och medarbetare som församlingarna kan samarbeta med. Men även inom Svenska kyrkan finns det, enligt resandeföreträdare, medarbetare med resandebakgrund som inte träder fram med sin resandeidentitet på grund av osäkerhet om kollegernas och församlingens bemötande.

Enheten bedömer att det behövs en fortsatt diskussion för att bedöma vilka översättningar som kan vara aktuella att göra. I vart fall borde det vara möjligt att genomföra kyrkliga handlingar, såsom dop och begravning, eller i vissa centrala moment, på romani chib. En närmare precisering av vilka varieteter av romani chib som då kan vara aktuella att översätta till behöver göras i samråd med romska företrädare.

Diakoni bland romer

Inom diakonin möter Svenska kyrkans medarbetare många romer. Många församlingar i Svenska kyrkan upplever ett ökat tryck från hjälpsökande på grund av lågkonjunkturen och den ekonomiska åtstramningen i samhället. Det handlar i första hand om att hjälpa enskilda romska familjer med basala behov (ekonomisk hjälp, matkassar, kläder och andra förnödenheter) eller hjälp med praktiska saker (till exempel hjälp med att fylla i blanketter eller besök hos olika myndigheter).

Den allmänna bilden hos en del medarbetare förefaller vara att romska familjer kommer regelbundet för att få bistånd, men att de inte deltar i församlingarnas övriga verksamhet. Undantaget är kale romerna där barnen kan delta i den finskspråkiga församlingsverksamheten. Församlingarna känner i regel inte till om det finns resande bland församlingsmedlemmarna.

Församlingarna kan också uppfatta de hjälpsökande som tillfälligt boende i kommunen. På förfrågan om församlingarna också erbjuder självvård till hjälpsökande romer svarade en medarbetare att ”det har vi aldrig tänkt på”. Enheten tolkar detta som att församlingarna kanske inte alltid uppfattar romerna de möter som ordinarie församlingsbor som berörs av församlingens grundläggande uppgifter.

Församlingsmedarbetare vittnar om svåra sociala förhållanden som en del enskilda romer lever under (bland annat fattigdom, utanförskap, analfabetism, krigstraumatisering, människohandel, papperslösa, unga flickor som vistas i landet ensamma). Enskilda diakoner arbetar med romska familjer i tunga ärenden utan möjlighet till avlastning eller handledning. Ett bekymmer och en källa till frustration för medarbetare är att frågorna stannar i församlingens vardag. Möjlighet att arbeta mer strategiskt eller långsiktigt finns först när arbetet lyfts gemensamt till exempel inom stiftet. Det verkar dock inte ske i de flesta av stiftet när det gäller frågor som rör romer.

Enskilda diakoner och präster skulle i större utsträckning behöva dela med sig av sina erfarenheter. Stöd och handledning efterfrågas. Kontakter med romska aktivister och romska organisationer upplevs som viktiga. I kartläggning framkommer dock att väldigt få diakoner deltar i den offentliga sektorns

nätverk i romska frågor. Att känna till och delta i statliga och kommunala verksamheter kring romska frågor skulle kunde avlasta den egna vardagen. I många församlingar orkar och hinner man dock inte att även bry sig om övergripande roma- och rättighetsfrågor. Man hinner bara med det mest akuta. Romafrågorna hamnar ofta på en enskild medarbetare (ofta en eldsjäl), som till exempel deltar i större konferenser i frågan. Återkoppling och kunskapsuppbyggnad i den egna organisationen saknas ofta och det är svårt att utveckla arbetet med romska frågor. I förlängningen blir det då svårt för Svenska kyrkan att arbeta strategiskt och långsiktigt med frågorna.

De intervjuade har också lyft frågor som rör asyl och papperslösa EU-medborgare. Enligt ett av stiftens är situationen mycket värre än 2005, då den senaste kartläggningen gjordes. Redan då lyftes flykting- och migrationsarbetet som ett viktigt kompetens- och utvecklingsområde i det fortsatta arbetet. Man menar att församlingarna har frågorna ”i knäet” eftersom kopplingen till myndigheter och nätverken fattas i frågor som rör romer. De romer som har rätt att leva och bo i Sverige har åtminstone formell rätt och möjligheter till myndighetskontakter, men människor utan tillstånd hamnar på undantag utan hjälp från samhället.

Utvecklingsarbete och samverkan i frågor som rör romer

Kunskapen och medvetenheten inom Svenska kyrkan är generellt begränsade i frågor som rör nationella minoriteter och deras rättigheter. Diakonerna följer med i förändringar och utvecklingen på det sociala området, men när det kommer till minoritetsrättigheter, regeringens romastrategi och civilsamhällets roll i romsk inkludering är kunskaperna fortfarande begränsade.

Många församlingar är små och arbetsbelastningen stor. Stiftens roll som sammanhållande och strukturskapande aktör är därmed viktig – även i frågor som rör romer. Enheten bedömer att det finns ett stort behov av att vidareutveckla arbetet med romska frågor och att erbjuda stift och församlingar kunskapsförande insatser.

Det finns behov av att utbyta erfarenheter inom Svenska kyrkan i frågor som rör romer och resande. Det finns också behov av att fördjupa dialogen med romska företrädare på olika nivåer inom Svenska kyrkan och även med andra samhällsaktörer i romska frågor. Regeringen har efterfrågat ett tydligare ansvarstagande från civilsamhället när det gäller romsk inkludering. Ett första steg i ett sådant utvecklingsarbete skulle kunna vara att etablera kontakter med andra viktiga aktörer på området. Bland annat har en rad statliga myndigheter fått ett tydligare ansvar för romafrågor genom regeringens nya strategi.

Vid seminariet den 23 november 2012 lyftes också kyrkans roll som en profetisk röst i samhället fram. Svenska kyrkan och andra trossamfund borde på ett mycket tydligare sätt ta ställning i frågor som rör romer och bedriva påverkansarbete i dessa, ansåg en del under seminariet.

Ett resultat av seminariet var den gemensamma debattartikel som ärkebiskop Anders Wejryd och integrationsminister Erik Ullenhag skrev i Sydsvenskan den 11 december 2012 – se *bilaga 4*. I debattartikeln konstateras att alla nivåer i Svenska kyrkan har ansvar för att medverka till att romers människovärde upprätthålls och att rättigheter tillgodoses. Församlingarna uppmanas att stärka sitt engagemang och att vidareutveckla romers deltagande och församlingsliv.

Ekumenisk samverkan i romska frågor skulle kunna underlätta erfarenhetsutbyte och bidra till en mer aktiv roll från trossamfundens sida när det gäller romsk inkludering och romskt gudstjänstliv. Romska företrädare för pingstförsamlingar efterfrågar utökade kontakter med Svenska kyrkan i frågor som rör romer.

Det finns också goda exempel på informations- och utbildningsmaterial från den evangelisk-lutherska kyrkan i Finland i frågor som rör romer som underlättat arbetet med romska frågor i församlingarna.²⁶

²⁶ ”*Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille*”/”*Romer och kyrkan – handbok för anställda i*

Något liknande skulle kanske gå att utveckla även inom Svenska kyrkan. En fortsatt dialog och erfarenhetsutbyte med evangelisk-lutherska kyrkan i Finland bedöms som värdefullt.

6. Fokusområden i det fortsatta arbetet

Mot bakgrund av det som framkommit i kartläggningen kan följande fokusområden för det fortsatta arbetet identifieras:

1. Skapa en fungerande dialog mellan romer/resande och Svenska kyrkan

Det behövs en ökad samverkan med romer och romska organisationer för att överbrygga misstroendet och för att synliggöra romer och resande inom Svenska kyrkan. Den som känner sig sedd och hörd, känner sig också välkommen. Det fortsatta utvecklingsarbetet i Svenska kyrkan behöver ske i nära samarbete med romer och resande.

2. Behov av systematiskt utvecklingsarbete i romska frågor inom Svenska kyrkan

Det finns ingen tydlig plan för hur romerna som nationell minoritet ska synas och höras inom Svenska kyrkan eller hur det romska gudstjänstlivet ska vidareutvecklas. Ansvar för romska frågor behöver förtydligas på olika nivåer inom Svenska kyrkan och resurser behöver avsättas för detta arbete. Insatser som behövs är bland annat att öka kunskapen om romska frågor och romskt andligt liv. Medarbetarna behöver mer kunskap om romernas historia, kultur, seder och bruk för att förbättra bemötandet och få romer och resande att känna sig mer välkomna och inkluderade i Svenska kyrkan. Stift och församlingar ger också uttryck för att det behövs ett tydligare utvecklingsarbete i romska frågor.

3. Översättning av material till romani chib

Det behövs översättningar av texter för att kunna fira gudstjänst på romani chib. En närmare precisering av vilka texter och varieteter av romani chib som är aktuella behövs.

4. Påverkansarbete och samverkan i frågor som rör romer och resande

För att kunna bidra till romernas situation ska förbättras i samhället behöver Svenska kyrkan bidra till att motverka antiziganism och fördomar. Svenska kyrkan behöver bidra till att romer och resande kan göra sina röster hörda i samhället och att gruppens egenmakt stärks. Det behövs ekumenisk och annan samverkan med olika aktörer som också arbetar med romska frågor.

Bilaga 1. Frågor till stift och församlingar

- Namn, tjänstetitel/befattning
- Har du mött romafrågor i tjänsten? I vilka situationer/sammanhang?
- Vad vet eller kan du "om romer"?
- Vilka romska grupper har du mött? Vad hände?
Problem
Lösningar
Hur gick det?
Vad skulle behövas/behövs?
 För den aktuella situationen
 För övrigt/allmänt?
- Vad tror du problemen/problemet beror på? = Grunden?
- Var hör frågorna hemma?
- Rättighetsbaserat arbetssätt – Har du hört om det/arbetat med det?
- Har du kontakter med andra myndigheter/ organisationer kring romafrågor
Vilka; samfund, enskilda, sakkunnig
- Har du kontakt med romska organisationer/ samfund/andra (aktivister mm.)
- Känner du till några romska kyrkliga handlingar/skrifter?
Skulle du behöva sådana?
- Om romerna skulle vilja delta i församlingens aktiviteter och gudstjänster – hur ska församlingen svara på detta – beredskap?

Bilaga 2. Gudstjänstmaterial på romani chib

Komminister Reijo Oivaeus, Gustav Adolfs och Skönsmons församlingar i Sundsvall, har bistått kyrkokansliet med förfrågningar till stift och församlingar där det finns romer och resande i området. Följande framkom.

Finns det översättningar för gudstjänstbruk och förrättningar?

En uppringning av stiftet ger vid handen att inga översättningar för gudstjänstbruk eller förrättningar finns att tillgå. De tillfrågade stiftet, Lund, Göteborg, Skara, Strängnäs, Växjö och Härnösand svarar alla nej. I Luleå stift arbetar man medvetet med romsk identitet men inte heller där finns några direkta översättningar av handboken. Däremot finns enstaka böner översatta.

Finns det översättningar eller nyskrivna böner att användas i samband med gudstjänster eller förrättningar?

Svaret på den frågan är också nej. Det finns inga nyskrivna eller översatta böner att använda. Här skiljer sig Svenska kyrkan i förhållande till frikyrkorna. Pingstkyrkan har i vissa fall översatt böner till romani chib. Från Luleå stift hittar vi också sådana exempel. Så långt jag kan se ligger det på de enskilda församlingarna där större koncentration av romer finns att ta fram material. Svenska kyrkans församlingar ligger efter i arbetet med översättning.

Inte heller alla frikyrkor har möjlighet till ett översättningsarbete. Så långt jag förstår har inte heller frikyrkorna i Sundsvall några direkta översättningar till romani chib.

Om inte översättningar finns, vilka texter skulle i första hand översättas?

Vilka översättningar skulle vi satsa på och hur? Det jag förstår av mitt arbete med romer som kommer från Balkan är att vi skulle behöva en informativ skrift om Svenska kyrkan. Ett häfte där vi med ord och bild talar om vad Svenska kyrkan är, hur det ser ut, vad präst och diakon är och vad de gör. Om en sådan skrift skulle tas fram centralt borde det också finnas plats för de enskilda församlingarna att lägga till information om sig själva. Det låter sig tekniskt utföras idag. Ett informationshäfte av detta slag skulle kanske också tilltala de sekulariserade svenskarna.

Annars ser jag som mest aktuellt att översätta dop, vigsel och begravnings ritualerna.

När den nya handboken är klar kunde man tänka sig ett utdrag ur handboken som i dag är översatt till franska, engelska och tyska. I en kommande upplaga skulle också romani chib vara aktuell.

Ett annat sätt att nå ut till människorna är hemsidan. På språkrådets hemsida kan man läsa de olika varieteterna av romani chib vad gäller sociala ord och begravningsord. Svenska kyrkan kunde ha en liknande uppställning men då med ” kyrkord.”

Kanske kunde det vara en gemensamt framtagen information som också kan ligga på stiftssidorna eller att man länkar till den gemensamma sidan.

Identifierade böner och andra texter på romani chib

Valchromani/kelderash:

Fader vår/Amaro Dad kai san ande o tjeri
Välsignelsen/ O rai te svubtsol amen ai te feril amen
(Övers. av Lars Demetri)

Svensk resande rommani:

Fader vår/ Daden voro
Gud som haver barnen kär/ Devel savo kammar nuckorna kamli

Blott en dag/ Vaj jeck divus
(Övers. Fritz Rosendahl, Kulturgruppen för resandefolket i Göteborg)

Oklart vilken varietet:

Fader vår/ Amaro dat, tukaj san ando czeri
Välsignelsen/ Devla sunton amen taj durar amendar

Kale:

Kategesen/ Katekismos
Lukasevangeliet/ Luukasko evankeliumos
Fader vår/ Maro daat, koon sal aro deulenni
Välsignelen/ Rai mo sinlaver tumen ta mo siilaver tumen
(Övers. Finska Evangeliska lutherska kyrkan)

Bilaga 3. Seminarium om romsk inkludering

Svenska kyrkan bjuder in till samtal om frågor som rör romer och resande

Inkludering och försoning – hur går vi vidare?

Seminarium i Kyrkans hus Uppsala den 23 nov 2012 kl 11.30 - 16.00.

Deltagarförteckning se bilaga.

Noteringar under seminariet återgivna i punktform.

Inledning av ärkebiskop Anders Wejryd

- Den här dagen blir bara bra om den följs av flera.
- Viktigt att i fortsättningen få med det muslimska perspektivet också, eftersom många romer är muslimer
- Nödvärdigt att känna till historien bakåt för att förstå nutiden och lära inför framtiden. Sverige har genom strategiska politiska beslut länge varit ett homogent land där det inte varit enkelt att tillhöra en minoritet. För att lära av sin historia har Svenska kyrkan påbörjat, och ska fortsätta, kartlägga sitt agerande i relation till romska och resande folket.
- Ett majoritetssamhälle kan aldrig göra något *för* en minoritet, det måste ske *med*.

Integrationsminister Erik Ullenhag

- Romer och resande den grupp som diskrimineras svårast i hela Europa. I motsats till all annan diskriminering är anti-ziganismen i stort sett rumsren.
- Man måste förstå historien för att kunna göra något åt nutiden.
- Regeringens har antagit en ny strategi för romsk inkludering. Det övergripande målet är att år 2032 ska en 20-årig rom ha samma *reella* rättigheter som en icke-rom (juridiskt finns förstås rättigheterna redan idag). Kvinnor och barn är särskilt prioriterade. I romastrategin ingår också:
Arbete med diskrimineringsfrågor i allmänhet,
Vitboken,
Allmän minoritetspolitik. Värt att notera är att minoritetsgruppernas rättigheter har stärkts de senaste åren vilket bland annat fått till följd att minoritetsgrupperna inom sig börjat samarbeta.
- Att öka romers delaktighet är viktigt.

David Thurfjell, religionshistoriker, Södertörns högskola

Religionens roll för romer och resande

- Det är oerhört viktigt att Svenska kyrkan gör något i dessa frågor. Det räcker dock inte med policydokument och liknande. Det behövs också en realistisk förståelse för frågorna.
- Religionen har haft en dubbel roll. Samtidigt som den har varit en del av förtrycket är den viktig för många romska grupper. Historien har pendlat mellan folkmord och tveksam tolerans. Pendeln är nu på väg mot fel håll i vissa länder. Politiskt har romafrågan blivit ett akut problem.
- Det finns bland romer en stark religiositet och en längtan efter försoning. Kyrkan skulle kunna vara en plattform mellan assimilering och utanförskap, liksom för arbete för försoning i de konflikter som finns mellan olika romska grupper.
- Många romer har hittat till Pingstkyrkan där de blivit väl mottagna. Till skillnad från Svenska kyrkan har Pingstkyrkan inte samma historiska belastning av att vara en majoritetskyrka. Pingstkyrkans gudstjänstform upplevs som inkluderande: det talade ordet/berättandet är centralt (jmf romsk berättartradition), mycket musik, det fria organisations sättet gör att även

romer kan bli ledare, teologisk inriktning som får gehör (det finns möjlighet att känna stolthet för den romska kulturen).

- Etnicitet skapas av medvetet politiskt arbete. För romer och resande är detta mycket svårare eftersom de består av många olika, ofta små grupper som saknar både en stat och ett gemensamt språk (vilket också gör det svårt med representativiteten).
- Majoritetskulturen och romer och resande: Det finns en berättigad misstro mot majoritetskulturens välvilja mot romer och resande. Varför vill man till exempel från majoritetssamhällets håll att romer ska enas? Är det för att man vill att de ska inordnas i majoritetssamhällets normer och kategorier?
- Romska ungdomar riskerar att hamna mellan majoritetssamhället och den egna minoritetsgruppen, kan som konsekvens skapa kluvenhet av självförakt *och* stolthet.

Rolf Steffensen och Ingar Nikolaisen Kuoljok, samiskt kirkeråd i norska kyrkan
Norska kyrkans erfarenheter från praktiskt försoningsarbete bland samer.

- I Norge har kyrkan valt en aktiv roll i arbetet med dekolonisering (dvs. motverka konsekvenserna av kolonisering och återupprätta urfolket samerna). På 1990-talet utarbetades en handlingsplan för det samiska arbetet i norska kyrkan, som betonade det samiska kyrkolivets likvärdighet och kyrkans ansvar. 1992 bildades samiskt kirkeråd och utrymme ges åt företrädare för samer inom kyrkans strukturer. Kyrkomötet har uttalat att förnorskningspolitiken har inneburit en orätt mot samerna och att försoningsarbete behövs på alla nivåer i kyrkan. Försoning har därför blivit en viktig grund för det fortsatta arbetet.
- För att komma tillrätta med diskrimineringen av samer och deras rättigheter i Norge har både kyrka och stat således arbetat för att befrämja en försoning. Man märkte att det inte var nog med lagliga och formella rättigheter.
- Bland annat har man lärt av och inspirerats av kontakter med Sydafrika och Michael Lapsley och hans institut (<http://www.healing-memories.org>). En viktig del av Lapsleys försoningsarbete är tesen ”*Every story needs a listener*”. Försoning kan inte göras på ett teoretiskt eller principiellt plan, det måste ner på lokal och individ plan där varje historia behöver bli berättad och lyssnad till, även de historier som ligger långt tillbaka. Människor behöver få ge uttryck för sin smärta och denna smärta måste synliggöras. Skulden måste också uttalas och erkännas.
- I Norge har kyrkan arbetat med ett dialogprojekt 2005-2008. Dialoggrupper har arbetat med frågorna: Här och nu? Vår historia – vad har vi upplevt? Vad vill vi framåt – vilket samhälle vill vi skapa tillsammans? Ett utbytesprogram pågår mellan samiska/norska ungdomar och ungdomar i Sydafrika. Ungdomarna har fått spegla sig i varandras erfarenheter.
- Försoning är en process. Att kunna uppnå försoning kräver förändring. Och förändring är något positivt.

Marika Palmdahl, präst i Svenska kyrkan, verksam vid stadsmissionen i Göteborg
Kyrkan som aktör i frågor som rör mänskliga rättigheter

- Det finns rangordningar i Sverige och längst ner står romerna.
- Svenska kyrkans roll i diskrimineringsfrågan är både profetisk och praktisk.
- *Kyrkans profetiska roll* är att tala om alla människors okränkbara värde och rättigheter, vilket måste underbyggas. Det finns något heligt i varje människa och vi är burna av samma kärlek. *Kyrkans praktiska roll* är att se och höra och det utmanar oss. Vi måste våga agera olika beroende på sammanhang och individ. Och även våga se skillnader. En likabehandlingsprincip kan vara diskriminerande. Vi är både individer och delar av en grupp.

Vi måste göra lagliga rättigheter kända, många gånger känner rättighetsbärare inte till sina rättigheter.

Vi måste vara beredda att lägga oss i, vara ombud för andra som inte får sina rättigheter tillgodosedda. Vi måste våga göra det även när det handlar om grupper som båda/alla är diskriminerade av majoritetssamhället.

Vi måste mötas, se och lyssna och vi måste vara beredda på att våra möten får konsekvenser. Vems är till exempel gudstjänsten? Får alla vara med?

Lars Demetri, pastor, ledare för IREM (Internationella romska evangeliska missionen)

Romsk samverkan med Svenska kyrkan

- Tidigare samtal mellan romer och resande folket och Svenska kyrkan resulterade år 2000 i en offentlig ursäkt från Svenska kyrkans sida. Sedan dess har inte mycket hänt. Svenska kyrkan behöver göra mer.
- IREM arbetar för en romsk bibelskola på romskt språk. En romsk bibelskola skulle kunna bli ett viktigt första steg för romska ungdomar att våga ”komma ut” i samhället.
- För den romska gruppen är den kyrkliga plattformen den bästa.

Stefan Andersson, kyrkoherde, Gustav Adolfs och Skönsmons församlingar, Sundsvall

Svenska kyrkans arbete bland unga romer i Sundsvall

- Svenska kyrkan i Sundsvall startat projekt i Nacksta stadsdel där många romer bor. En präst fick sin placering mitt i by där han samlade både romska och svenska ungdomar och bjöd in till aktiviteter. En fördel att prästen själv tillhör en minoritetsgrupp.
- Erfarenheten från Sundsvall är att kommunen inte är bekant med hur situationen för romer ser ut. Impopulärt att Svenska kyrkan jobbar med romer, t ex efter en debattartikel för romer gick 12 personer ur Svenska kyrkan. Svårt få ledande politiker att komma när man bjuder in till öppna forum i dessa frågor. Det är en trovärdighetsfråga för Svenska kyrkan att arbeta med romska frågor.

Tiina Kiveliö, utredare, enheten för flerspråkighet, kyrkokansliet

Kyrkokansliets pågående kartläggning om romsk inkludering

- Vad händer med romafrågorna i Svenska kyrkan? Tyvärr inte så mycket, det pågår arbete här och där men det är öar. Ett strukturerat och metodiskt arbete saknas. Medarbetarna ger uttryck för att de skulle behöva stöd i arbetet.
- Förslag på åtgärder:
Utbildning och information.
Koppla romafrågorna till MR- och demokratifrågor.
Kyrkliga handlingar på romani chib – översättning av material behövs.
Bygg vidare på dialoger och nätverkanden - både mellan samfund och med sekulära aktörer och framför allt med romer/resande och deras organisationer.
Utveckla metoder.

Sammanfattning av dagen

Problem

Diskriminering
Utanförskap
Fattigdom
Låg status
Antiziganism
Försoningsbehov
Definieras av andra

Fällor

Luftsslott

Offerroll

Representativitet

Utrymmeskonflikt

Förenkling – romerna tillhöra flera olika grupper, risk att alla dras över en kam. Att även Svenska kyrkan ska göra det, att Svenska kyrkan glömmer motståndsaspekten.

Att ungdomarna glöms bort

Lösningar

Försoning

Medbestämmande

Ta debatten

Praktiska projekt

Studera lagrum, vilka rättigheter finns?

Romsk bibelskola, ordet ”bibel” kan vara avgörande för att få fler romska/resande ungdomar att våga komma till skolan. Mycket viktigt eftersom skolan blir en plattform för vidare.

Utbildning och integrering i svenska samhället.

Anställningsstöd för anställning av romer.

Kulturprojekt.

Utbildning av romska diakoner.

Uppmuntra de romska och resande präster och pastorer som finns att ”komma ut”, viktiga som förebild.

Positiv särbehandling.

Hur går vi vidare

Samtalet måste fortsätta och det i två processer.

A. Ett gemensamt samtal likt idag. Kanske i form av Open space? (alla ombeds ta med frågan hem för diskussion).

B. Fortsatt samtal internt inom Svenska kyrkan.

Dagen avslutades med andakt ledd av pastor Lars Demetri, IREM, och ärkebiskop Anders Wejryd, Svenska kyrkan.

Vid pennan

Anne Svensson

Deltagarförteckning:

Anne Svensson, Kyrkokansliet

Anders Wejryd, Svenska kyrkan

Andres Zanzi, arbetsmarknadsdepartementet

Anna Prucha, arbetsmarknadsdepartementet

Claes Haglund, Stadsmissionen Göteborg

Daniel Tan, Filadelfia Stockholm

David Thurfjell, Södertörns högskola

Elsa-Britt Broberg, Svenska kyrkan/Husaby pastorat

Erik Ullenhag, integrationsminister

Esko Pietiläinen, Svensk kyrkan/Huddinge kyrkliga samfällighet

Göran Möller, Kyrkokansliet

Henrik Frykberg, Svenska kyrkan/Göteborgs stift

Ingar Kuoljok, Samiskt kyrkoråd, Norge

Jan Sjögerud, Kyrkokansliet
Kaisa Huuva, Kyrkokansliet
Kaisa Syrjänen Schaal, Kyrkokansliet
Kenth Björk, Svenska kyrkan/Linköpings stift
Kjell Waern, Life Church Stockholm
Lars Demetri, Internationella romska evangeliska missionen IREM
Marika Palmdahl, Stadsmissionen Göteborg
Mia Möller, Svenska kyrkan/Hyllie församling
Orvo Grönfors, Finska Filadelfia Stockholm
Reijo Oivaeus, Svenska kyrkan/Gustav Adolfs och Skönsmons församlingar
Richard Magito Brun, Kulturgruppen för resandefolket
Robert Brisenstam, Stockholms katolska stift
Roland Blank, Hela människan, Järva Stockholm
Rolf Steffensen, Samiskt kyrkoråd, Norge
Rose-Marie Wallengren, Kulturgruppen för resandefolket
Sonja Millon, Sundbybergs folkhögskola
Stefan Andersson, Svenska kyrkan/Gustav Adolfs och Skönsmons församlingar
Tiina Kiveliö, Svenska kyrkan
Walde Ahlgren, Finska Filadelfia Södertälje

Bilaga 4. Debattartikel

Debattartikel publicerad i Sydsvenskan den 11 december 2012

<http://www.sydsvenskan.se/opinion/aktuella-fragor/hog-tid-bjuda-in-sveriges-romer/>

"Hög tid bjuda in Sveriges romer"

Det offentliga ska ta sin del av ansvaret för att öka romers inkludering och motverka diskriminering. Men också civilsamhället har en viktig roll, skriver integrationsminister Erik Ullenhag och ärkebiskop Anders Wejryd.

Många svenskar känner inte till att myndigheter och statskyrkan under lång tid var ansvariga för olika övergrepp mot romer. Förnekande av rösträtt och rätten för romer att bosätta sig fritt är en del av den svenska 1900-talshistorien. Ända in på 1960- och 1970-talen genomfördes tvångssteriliseringar av romska kvinnor. Få romer fick chansen att gå i skolan och undermåligt boende förkortade romers livslängd. Barn omhändertogs och skildes från sina föräldrar.

Ännu längre tillbaka i historien tog kyrkan inte emot romer, utan fördrev dem.

Även idag drabbas romer av fördomar, diskriminering och utanförskap.

Av förklarliga skäl finns det en misstro bland många romer gentemot majoritetssamhället och dess företrädare. Många romer känner sig inte heller välkomna i Svenska kyrkan på grund av kyrkans tidigare agerande.

För att stärka romsk inkludering satsar regeringen knappt 50 miljoner kronor under fyra år. Fokus ligger på arbete och utbildning. Målet är att den rom som föds 2012 i Sverige om tjugo år ska ha samma möjligheter som alla andra medborgare. Regeringen har också påbörjat arbetet med en vitbok om övergrepp, kränkningar och andra särbehandlande åtgärder mot romer under 1900-talet.

Idag arbetar Svenska kyrkan för att återupprätta förtroendet till den romska gruppen och tar ett tydligare ansvar för att romer ska känna sig välkomna och inkluderade i kyrkans arbete.

År 2000 bad kyrkan om ursäkt för historiska kränkningar mot romer. Alla nivåer i Svenska kyrkan har ansvar för att medverka till att romers människovärde upprätthålls och att rättigheter tillgodoses. Församlingarna uppmanas att stärka sitt engagemang och att vidareutveckla romers deltagande och församlingsliv.

Vi måste ta antiziganism och diskriminering gentemot romer på allvar. Dessa företeelser ska bekämpas.

Det offentliga behöver göra sitt. Men också civilsamhället spelar en viktig roll.

Företrädare för civilsamhället, såsom trossamfunden, folkrörelser och andra, måste bidra mer för att inkludera romer och för att motverka antiziganism och diskriminering.

Alltför sällan diskuteras hur vi som medborgare och medmänniskor kan bidra till en attitydförändring. Som medmänniskor har vi ett ansvar att stå upp för alla människors lika värde. Vi måste bli fler som står upp och säger nej till främlingsfientlighet, antiziganism och diskriminering av romer.

Civilsamhället kan bidra, och enskilda människors insatser gör skillnad. Det finns goda exempel som måste spridas för inspiration:

Romska föreningar i Malmö ger läxhjälp och motiverar barn och unga till utbildning och arbete. En engagerad modersmåls lärare i Örebro har fått romska barn att trivas och lyckas i skolan. Ett ungdomsprojekt i Sundsvall, som drivs av Svenska kyrkan och kommunen, har bidragit till att romska unga tillsammans med andra ungdomar hittar lösningar över kultur-, språk- och religionsbarriärer.

Ungdomsorganisationer som representerar de fem nationella minoriteterna, varav romer är en, träffas allt mer för att utbyta information och stärka varandras arbete.

Romernas egna organisationer är idag fler och aktivare än för bara några år sedan. Allt fler unga romer träder fram som aktivister. Kvinnorna skapar egna nätverk.

Dessa organisationer behöver bjudas in till samarbete på deras egna villkor och under likvärdiga former. Det bidrar till reell inkludering och till förändrade attityder gentemot romer.

Romer har funnits i vårt land i minst 500 år och den romska kulturen är en del av det svenska kulturarvet. Det är nu hög tid att romer bjuds in för att på riktigt få ta plats och vara delaktiga i samhället.

Erik Ullenhag, integrationsminister
Anders Wejryd, Ärkebiskop i Svenska kyrkan